

GÖSTA BRUCE

GÖSTA BRUCE föddes den 3 januari 1947 i Helsingborg. Han var enda barnet till Elsa (ursprungligen från Knislinge i Östra Göinge), småskollärare, och Oscar (ursprungligen från Ankarsrum i Tjust), idrottsinstruktör, och växte upp på S:t Clemensgatan i Helsingborg. Han gick på Hälsingborgs högre allmänna läroverk för gossar, gemenligen kallat Gossis, och tog som 18-åring 1965 studenten där på latinlinjens helklassiska gren.

Bruce inledde sina universitetsstudier i Lund med att läsa ryska och hann skaffa sig fyra betyg, innan han fastnade för fonetiken för resten av livet. Fonetiken har länge haft en stark ställning inom svensk språkforskning, och är som akademiskt ämne ett par decennier äldre än mitt eget ämne, allmän språkvetenskap. Den första professuren i fonetik i landet inrättades i Lund 1950 och dess förste innehavare var Bertil Malmberg, ledamot av denna akademi. Bruce kom till fonetiken i Lund i slutet av Malmbergs tid – 1969 flyttade Malmberg över till den nyinrättade professuren i allmän språkvetenskap och överlämnade ledningen av fonetiken till två starka kvinnor, Kerstin Hadding och Eva Gårding. Bruce tackar Malmberg och Hadding (som innehade professuren under Bruces doktorandtid) i förordet till sin avhandling, men det var Eva Gårding som blev hans mentor. I sina minnesord över Eva Gårding,

som publicerades i tidskriften *Phonetica* efter hennes bortgång 2006, beskriver Bruce henne som en person med stor lyskraft, med en speciell förmåga att inspirera studenter och ”get them irresistibly involved in scientific thinking”, men också en skarpsinnig kritiker, som alltid såg svagheter i ett resonemang, och som var klok nog att inte vara alltför överslättande i sina omdömen. Ett av Gårdings huvudintressen var prosodi, bland annat svenskans ordaccenter och hur de varierar mellan olika dialekter – och uppenbarligen lyckades hon få Bruce att bli oemotståndligt insnärjd i detta ämne, och det som kommit att kallas för ”lundamodellen” för prosodi är förknippat med bådas namn.

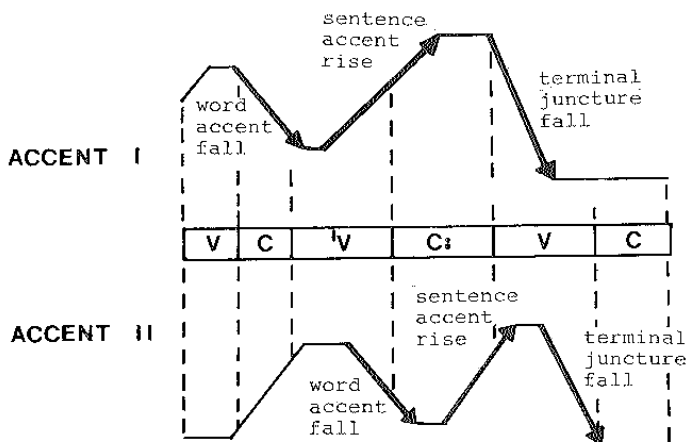
Svenskans, eller rättare sagt de skandinaviska språkens, ordaccenter (eller tonaccenter) har länge varit ett problem för språkforskningen. Så kallade tonspråk är vanligare än de flesta känner till; uppskattningsvis 40 procent av världens språk har någon form av tonala distinktioner som skiljer ord åt. I många fall beskrivs dessa som att stavelser kan ha hög eller låg ton, alternativt stigande eller fallande ton. Men när man talar om ordaccenter handlar det om komplexa tonförlopp som omfattar hela ordet. I de varieteter av nordiska språk som talas på den skandinaviska halvön (alltså svenska – undantaget de flesta varieteter av finlandssvenska – och norska) har varje ord en av två ordaccenter: akut (även kallad accent I), som i *Polen*, och grav (även kallad accent II), som i *pålen* – men hur de båda accenterna faktiskt låter varierar ordentligt mellan olika dialekter.

De peninsulärskandinaviska ordaccenternas geografiska variation kartlades grundligt av den tyskfödde forskaren Ernst A. Meyer under 1930-talet, och systematiserades senare till en typologi av Eva Gårding. I Meyers *Die Intonation im Schwedischen* hittar man tonkurvor för grav och akut accent från ett hundratal platser i Norden. De här tonkurvorna ger ett förbryllande och kaotiskt intryck: exempelvis ser akut accent i uppsvenska och norrländska ytligt ut som grav accent i gotländska och dalabergslagsmål. Skillnaderna mellan ordaccenternas realisering är kanske den viktigaste ledtråden vi har för att höra varifrån i Sverige en person kommer, även om vi inte är medvetna om det. Men hur ska

man tolka det här fonetiskt, och finns det ett gemensamt mönster bakom mångfalden? Det var den utmaningen som Gösta Bruce tog sig an i sitt avhandlingsarbete.

Bruces avhandling kom 1977 och hade titeln *Swedish word accents in sentence perspective*. Trots att avhandlingen utvecklar lundamodellerna handlar den faktiskt i första hand om ”Central Standard Swedish” och informanterna kom från Stockholm.

Diagrammet ur Gösta Bruces doktorsavhandling *Swedish word accents in sentence perspective* visar hur ordaccenten, satsaccenten och slutjunkturen bidrar till tonkurvan i ett ord med akut och ett ord med grav accent. (Diagram från avhandlingen i ursprungligt 70-talsutförande.)

Den amerikanske fonetikern och datorlingvisten Mark Liberman skrev vid Bruces bortgång på sin blogg att hans avhandling ”was one of those works that seems to open up a whole new intellectual continent for exploration”. En annan amerikansk fonetiker, Janet Pierrehumbert, skrev att ”[t]he methods and analysis in Bruce’s Ph.D. thesis made possible the current scientific theory for intonation systems in English and many other languages”.

Vad var det då han åstadkom? Man kan väl säga att man i humanistiska ämnen inte är van vid att forskare faktiskt gör ”upptäckter” eller kommer fram till resultat som direkt förändrar vår världsbild. Men det kan man faktiskt säga om Bruces avhandling. Hans genidrag var att isolera ordaccenterna från andra faktorer som ligger bakom de akustiskt mätbara tonförloppen, främst då satsmelodin. Detta är alltså det ”satsperspektiv” som omtalas i avhandlingstiteln och som möjliggör att man kan börja se det mönster som förenar tonförloppen i de olika skandinaviska dialekterna. Det visar sig då att akut och grav accent skiljer sig genom tajmningen av det fall i tonhöjden som är kopplat till den betonade stavelsen på så sätt att detta fall kommer tidigare i ord med akut accent än i ord med grav accent – men var fallet kommer varierar mellan olika dialekter, liksom hur satsmelodin utformas. Fonetikern Robert Ladd i Edinburgh höll på konferensen i samband med Bruces 60-årsdag ett anförande, som numera finns att läsa på Internet, där han försöker summera Bruces viktigaste insatser. Han menar att Bruces analys av det som är invariant i den skandinaviska distinktionen mellan akut och grav leder till ett fundamentalt nytt sätt att se på tonhöjd i språket. Här blir det kanske lite tekniskt, men huvudtanken är att Bruce inte utgår från individuella betonade stavelser och tonförloppen som förbinder dem utan i stället tar reda på tontoppar och tondalar som i sig är oberoende av stavelserna. Språkliga distinktioner kan då uttryckas genom hur topparna och dalarna är placerade relativt till stavelserna, och stigningar och fall i tonhöjd blir sekundära i förhållande till hur dessa placeringar sker.

Efter disputationen fortsatte Bruce sin forskning om svensk prosodi, och skrev en rad artiklar, både som ensam författare och i samarbete med andra, där han fördjupade och utvidgade resultaten från avhandlingen, med detaljerade studier av olika prosodiska fenomen. Under tiden 1990–94 finansierade European Science Foundation (ESF) ett stort typologiskt forskningsprogram kallat EURO TYP med nio olika temagrupper, där Bruce deltog som medlem i gruppen för ordprosodi, ledd av holländaren Harry van der Hulst. (Jag var själv med i detta program

i en annan temagrupp.) I den tusensidiga volym som gruppen publicerade efter att programmet avslutats medverkade Bruce i tre olika kapitel, och lundamodellen för stockholmska har en central plats i kapitlet om ordprosodi och intonation. Ett annat stort projekt där Bruce hade en viktig roll var SweDia 2000, som var ett samarbetsprojekt mellan flera svenska universitet, finansierat av Riksbankens Jubileumsfond och med målet att kartlägga de nutida svenska dialekterna. Men Bruces intresse för prosodi ledde honom också in på gränsområdet mellan fonetisk grundforskning och talteknologi och ett samarbete med forskare på KTH i Stockholm, bland annat i det 2007 påbörjade RJ-projektet Simulekt. Syftet var att ta fram mera precis och grundlig kunskap om hur tonfallet varierar för huvudtyperna av de svenska dialekterna genom simulering av accenter och tonfall med hjälp av syntetiskt tal i olika former. Bruces omfattande produktion omfattar också arbeten om historisk fonetik, intonation i diskurs, och dialektala företeelser som Viby-i, och ett par redigerade volymer i serien ”Nordic Prosody”. För en större publik skrev han böckerna *Allmän och svensk prosodi* (1998) och alldeles nyligen *Vår fonetiska geografi* (2010), som är en lättillgänglig framställning av den dialektala variationen i svenskt uttal, med viss tonvikt på prosodin, vilket återspeglar författarens övertygelse ”om att melodin och rytmen i talet ... är grundläggande för ett språks och en dialekts ’sound’ (läte)”. Det var naturligt att han också blev en viktig bidragsgivare till *Språken i Sverige* (2010), en volym i Sveriges Nationalatlas, där denna akademi var huvudsponsor, och de två huvudredaktörerna var herr Edlund och jag själv.

När Eva Gårding gick i pension 1986 övertog Bruce hennes professur, som han sedan innehade till sin bortgång. Att han gjorde en omfattande och viktig insats inom forskarutbildningen framgår av att han var huvudhandledare för tretton personer som disputerade i fonetik. Om honom som handledare har det sagts att han var en mästare i konsten att få doktorander att tro på sig själva, att lita på sin egen kapacitet och att hantera problem genom att se möjligheter i stället för svårigheter. Man kan

ana att även om han hade inspirationsförmågan gemensam med sin företrädare Eva Gårding, var hans stil som handledare mjukare än hennes.

Men Bruce hann också med flera tunga administrativa uppdrag: han var prefekt vid Institutionen för lingvistik i sex år samt prodekan och tillika ordförande i lärarförslagsnämnden i fyra år. Han var också ledamot i den språkvetenskapliga beredningsgruppen i HSFR respektive VR under två perioder.

Även om man inte har studerat fonetik som universitetsämne, är det svårt att undgå att stöta på det internationella fonetiska alfabetet eller IPA, som används allmänt i språkundervisningen. Bakom IPA, som redan har mer än ett sekel på nacken, står en organisation som också heter IPA, men då uttolkat International Phonetic Association. I sitt inträdesföredrag i denna akademi (tryckt i årsboken 2002) nämner Bruce det internationella fonetiska alfabetet, och säger att "[d]et är på det hela taget samma IPA som används än i dag, även om det har reviderats och uppdaterats något". Blygsamt nog döljer han då att han själv var mycket aktiv i den här revisionen, som fastställdes vid en kongress i Kiel 1999. År 2007 utsågs Bruce till ordförande i International Phonetic Association, en prestigefylld post som han innehade till sin bortgång.

Bruces inträdesföredrag i akademien hade titeln "Pygmalion och schibbolet – om uttal på liv och död". "Pygmalion" är förstas George Bernard Shaws pjäs, som väl numera är mera känd i musikalversionen "My Fair Lady". Som Bruce nämner i föredraget, är professor Higgins i pjäsen modellerad på den brittiske fonetikern Henry Sweet – även en annan berömd brittisk fonetiker, Daniel Jones, kan ha varit inspirationskälla. Nu är en jämförelse med Higgins en aning riskabel, eftersom Shaw som bekant framställer honom som en stor knöl, men det är svårt att komma ifrån, att Bruce på flera sätt levde upp till den klassiska bilden av en fonetikprofessor. I första akten av "Pygmalion" slår Higgins omgivningens med häpnad genom att kunna ange exakt varifrån olika personer kommer efter hur de talar. I en tidningsintervju i samband med Bruces 60-årsdag kan man läsa: "Så om den gode professorn verkar

något disträ ibland kan det bero på att han sitter och njuter av en liten yrkesskada – att utifrån dialekten försöka bedöma varifrån den talande kommer.” Men Bruce kunde inte bara analysera dialekter fonetiskt, han hade också en förmåga att själv tala dem – något som han till studenternas förtjusning utnyttjade i sin undervisning. Den som hörde hans imitation av stockholmskt uttal kunde inte tro att han var född någon annanstans än på Södermalm. Det bör tilläggas, att i sitt vanliga tal blev Bruce trogen sitt nordvästskånska ursprung.

År 2000 utkom en samlingsvolym med titeln *Prosody: Theory and Experiment: Studies Presented to Gösta Bruce* (egentligen planerad som en festskrift till 50-årsdagen), som redigerades av hans Lundakollega Merle Horne. Den innehåller artiklar av en rad ledande forskare inom den internationella prosodiforskningen och vittnar om Bruces centrala ställning på detta område. Till Bruces 60-årsdag 2007 ordnades ett symposium kallat ”Word Accents and Tones in Sentence Perspective” med många internationella deltagare.

Den som sökte i Wikipedia efter Gösta Bruce hittade ända till nyligen följande enrading: ”Gösta Bruce, en svensk friidrottare (längdhopp). Han vann SM-guld i längdhopp 1971. Han tävlade inom landet för IFK Helsingborg.” Den oinvidde kunde eventuellt få intrycket att detta handlade om någon annan, men Bruce var med andra ord också en framstående idrottsman, som förutom i SM deltog som längdhoppare i Finnkampen. Hans personliga rekord i längdhopp på 7,53 från 1973 torde fortfarande stå sig som prestation, även om nutidens friidrottare hoppar något längre.

Gösta Bruce träffade sin blivande hustru Barbro, då logopedstuderande, numera doktor i logopedi och universitetslektor i utbildningsvetenskap vid Malmö högskola, år 1975 när han var själv var doktorand i fonetik. De förlovade sig 1976 och gifte sig 1977 i Jämshögs kyrka i Barbros hemtrakter i Blekinge. Efter Göstas disputation samma år reste de på bröllopsresa mitt i vintern till Moskva med fonetikkollegan Olle Engstrand som reseledare.

Bruces forskningstalang och hans intresse och fallenhet för språk och dialekter tycks ha gått vidare till hans tre barn: dottern Sara, som 2009 disputerade i biomedicin/genetik vid Karolinska Institutet i Stockholm, och sönerna Daniel, med magisterexamen i portugisiska och Niklas, som studerar miljövetenskap.

1978 blev Gösta och Barbro ägare till Hagalund, en avstyckad släktgård på Listerlandet, som kom att bli deras andra hem och sedermera också skrivarlya, där de tillbringade veckoslut, helger och semestrar. Listerlandet gav Gösta möjlighet att odla flera av sina intressen – han kunde jogga i naturreservatet Stiby backe, men också lyssna på och härma den särpräglade listerländskan med sina främre rullande r-ljud, som numera mest finns hos den äldre befolkningen i fiskelägena. Både Jämshög – Barbros hemort – och Hällevik på Listerlandet finns med i SweDiamaterialet.

Gösta Bruce avled den 15 juni 2010. I de publicerade beskrivningarna av Gösta Bruce som person är det flera egenskaper som återkommer: anspråkslöshet, empati, humor, generositet. Själv skulle jag vilja tillägga, med ett lite gammaldags uttryck: rättrådighet. Samstämmigheten visar att detta inte är tomma ord. Men eftersom det sällan är någon brist på positiva omdömen i minnesord, kan det vara svårt att förmedla att den person man talar om har unika kvalitéer. Då får man säga som kollegerna Engstrand, Granström, Lindblom och Strangert i *Journal of the International Phonetic Association*: ”He was quite simply a great guy.” Det känns överkligt att han inte längre är bland oss.

Östen Dahl